

- ³ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*. In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej a kol.: *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2010, s. 102–124.
- ⁴ *Usnesení Výboru pro EU ze dne 2. 6. 2008 č. 21 k materiálu Příprava Strategické debaty o přístupu ČR k Africe*.
- ⁵ *Council Conclusions on the Horn of Africa*. Council of the European Union, 8. 12. 2009.
- ⁶ *Schwarzenberg: EU zvažuje zostření restrikcí vůči Zimbabwe*. Česká tisková kancelář, 16. 1. 2009.
- ⁷ *EU chce spolupracovat s Nigérií na projektu saharského plynovodu*. Česká tisková kancelář, 9. 6. 2009.
- ⁸ K českému angažmá v agendě EU–ACP se podrobněji vrátí další ročník publikace *Česká zahraniční politika (...)*.
- ⁹ Více viz Fuchsová, Margita: *České předsednictví ve východní Africe*. Mezinárodní politika, 7/2009, s. 15–18.
- ¹⁰ *Ministr Schwarzenberg dohodl prohlubování obchodu s Etiopií*. Česká tisková kancelář, 1. 4. 2009.
- ¹¹ *Podle předsedy Africké unie se Evropa k Africe otočila zády*. Mediafax, 21. 4. 2009.
- ¹² *Usnesení vlády České republiky č. 1296 ze dne 15. října 2009 k uzavření některých zastupitelských úřadů České republiky v zahraničí*.
- ¹³ *Zápis ze 42. schůze zahraničního výboru konané dne 22. října 2009*. Pokud budou oba úřady uzavřeny, zbudou v subsaharské Africe pouze Abuja, Accra, Addis Abeba, Kinshasa, Nairobi a Pretoria. Pro srovnání v Latinské Americe zbude pět zastupitelských úřadů, v severní Africe má Česká republika úřad ve všech státech. Zahraniční výbor opět formou usnesení protestoval o *ex post* informování o uzavírání sítě zastupitelských úřadů.
- ¹⁴ Vlastní výpočty podle Českého statistického úřadu: *Statistika zahraničního obchodu*. On-line: (dw.czso.cz/pls/stazo/stazo).
- ¹⁵ Do subsaharské Afriky od roku 2004 vyvezla Česká republika zbraně a munici za více než čtvrt miliardy Kč. Tamtéž; *Textilka Veba posiluje v Africe, má dohodu s firmou z Mali*, Česká tisková kancelář, 2. 9. 2009; *Mali má zájem o české letouny L-39 a L-159*, Česká tisková kancelář, 14. 10. 2009.
- ¹⁶ Jihoafrická republika je úspěšnější v oblasti investic: po nákupu Plzeňského Prazdroje SABMillerem provedla ve středoevropském regionu další velkou investici. Viz *Jihoafrický Bidvest koupí firmy Nowaco a Farutex*. Česká tisková kancelář, 3. 8. 2009.
- ¹⁷ *Nový systém koordinace podpory vývozu do prioritních zemí*. MPO ČR, 16. 7. 2009. On-line: (www.mpo.cz/dokument62404.html).
- ¹⁸ Viz on-line: (www.klaus.cz).
- ¹⁹ Na místo ředitele/ky nebylo vypsáno výběrové řízení, a nebylo proto nutné předložit explicitní vizi.
- ²⁰ Dále viz Horký, Ondřej: *Mediální stereotypy Jihu jako překážka veřejné diskuse: důsledky pro českou rozvojovou spolupráci*, op. cit.
- ²¹ Konkrétně Senegal, Mali a Burkinu Faso. Více viz *Poslanci v době krize plánují miliónovou cestu do Afriky*. Právo, 24. 9. 2009; *Sněmovní rozpočtový výbor zrušil pracovní cestu do JAR*. Česká tisková kancelář, 4. 11. 2009.

Kapitola 15

Latinská Amerika v české zahraniční politice¹

Ondřej Slačálek

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Latinská Amerika představuje z hlediska české zahraniční politiky oblast spíše okrajového zájmu. Jakkoli se uznává její politická nepominutelnost i potenciál z hlediska exportu, představuje zájem nanejvýš druhého řádu a nikdy v polistopadovém období nepatřila k prioritám. Jednotliví aktéři (ač nepříliš početní) zatím nenalezli optimální model koordinace či spolupráce, což se týká zejména MZV a MPO. To souvisí se stávající absencí koncepčního dokumentu, o jehož potřebě a eventuálním obsahu se diskutuje zejména na MVZ, ale např. i v Zahraničním výboru Poslanecké sněmovny PČR a mezi zainteresovanou veřejností (vývozci, odborníci), ovšem prozatím bez výsledku v podobě koncepce, která by formulovala zájmy a hierarchizovala priority. I tato absence patrně patří k důvodům, proč byla Latinská Amerika v roce 2009 zahrnuta do omezování českých zastupitelských úřadů, aniž by bylo zjevné, proč byly mezi šest institucí, které mají být zrušeny, zařazeny právě české velvyslanectví v Kolumbii a konzulát v brazilském São Paulu. Zejména možnost uzavření druhého ze zmíněných úřadů ovšem vyvolala značnou kritiku a výsledek je stále nejasný.

Témata, která vyvolávají politický spor, se týkají jen několika zemí: terčem kritiky lidskoprávně orientovaných nevládních organizací, některých politiků a v menší míře též české diplomacie se stávají zejména Kuba a v poslední době též Venezuela. Naopak část české levice má sklon k idealizaci levicových vlád v Latinské Americe nebo přinejmenším k empatickému přístupu vůči nim. Tento spor, do značné míry v souladu s rétorikou režimů, o něž jde, kopíruje na obou stranách tematický a argumentační rejstřík z dob studené války (kritika režimů z hlediska lidských práv a demokracie pravici a částí levice versus jejich obhajoba obranou před vměšováním USA a alternativní povahou vůči kapitalismu na straně části levice). Ve sledovaném roce zněl mnohem slaběji než v některých dřívějších letech, kdy jeho intenzitu posi-

lovalo pronásledování disidentů na Kubě a česká role v předkládání rezolucí kritizujících stav lidských práv na Kubě – nynější česká mezinárodní role v předsednictví Rady EU vedla naopak k utlumení vlastního hlasu. I tak nicméně tato diskuse (posílená o reflexi aktuálního vývoje ve Venezuele) představovala většinu české politické debaty o Latinské Americe. Ta se proto příliš nepřekrývala s českou zahraniční politikou, pro niž je hlavním zájmem ČR v oblasti podpory exportu, spojená s navázáním vztahů v dalších oblastech a posílením vzájemného povědomí. Zde se většina významnějších politických aktérů patrně shoduje – přinejmenším v nízké míře zájmu.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Předsednictví v Radě EU

V rámci českého předsednictví v Radě EU Latinská Amerika nepatřila k prioritám českého předsednictví právě tak, jako dlouhodobě nepatří k prioritám České zahraniční politiky. Latinskoamerickou agendu do značné míry překryly akcenty na jiná témata (Východní partnerství, Blízký východ). Z důvodu relativně vysokého množství summitů týkajících se jiných regionů se nekonal uvažovaný summit EU–Mexiko. I tak ovšem latinskoamerická tematika do předsednické agendy významnou měrou patřila.

České předsednictví pokračovalo v rozvíjení strategického partnerství EU se skupinou států Latinské Ameriky a Karibiku (LAC), přičemž se snažilo využít jako komparativní výhody relativní nezainteresovanosti ČR v regionu, distance od koloniální minulosti i většiny současných sporných témat. Během českého předsednictví pokračovalo již deset let rozvíjené strategické partnerství mezi oběma regiony. K podstatným výsledkům patří zejména zahájení lidskoprávních dialogů s Brazílií, Chile, Argentinou a s Kolumbií, které mají přispět nejen k vzájemné výměně názorů o stavu lidských práv v daných zemích, ale také k přiblížení vzájemných stanovisek vůči globálním tématům spojeným s lidskoprávní problematikou (např. Mezinárodní trestní soud).² Patrně nejpodstatnějším posunem ve vztahu EU a LAC dosaženým během českého předsednictví bylo 30. června zahájení strukturovaného dialogu o migraci³ – o jeho vedení se rozhodlo již na summitu EU–LAC v květnu 2008, ale za francouzského předsednictví šlo o předmět ostrých politických sporů EU s některými latinskoamerickými lídry. Naopak se oproti očekáváním nepodařilo uzavřít jednání o Asociační dohodě se státy Střední Ameriky, o níž se jedná od června 2007.

MZV se účastnilo tvorby společných stanovisek EU, přičemž je někdy ovlivňovalo svou optikou, která je tradičně bližší pohledu USA, než je tomu v případě některých jiných evropských zemí. Například v případě převratu v Hondurasu se postavilo proti důrazu na návrat prezidenta Manuela Zelayi, na což EU nakonec brala zřetel, když ve svém prohlášení tento požadavek neuvedla a mluvila jen obecně o obnově ústavních poměrů.⁴

Praha se stala hostitelkou zasedání ministrů zahraničních evropské „sedmadvacítky“ a skupiny latinskoamerických a karibských zemí RIO, které se konalo 13.–14. května. Šlo svým rozsahem o jednu z největších akcí v rámci českého předsednic-

tví. Navzdory této skutečnosti byl ovšem význam zasedání spíše formální a symbolický. To odpovídá faktu, že diskuse o reálné kooperaci mezi EU a latinskoamerickými státy se odehrává spíše na platformě LAC (summitu EU–LAC se konají jednou za dva roky; roku 2008 se konal v Limě a na rok 2010 se plánuje v Madridu) a koresponduje s tím i obecnost témat: udržitelný rozvoj a ekonomická krize. Další významnou diskusní otázkou se stala prasečí chřipka. Spíše než příležitost výrazněji ovlivňovat biregionální spolupráci EU a Latinské Ameriky získala česká zahraniční politika ve své hostitelské roli příležitost prezentovat před diplomaty z latinskoamerických států svou zemi. Zasedání nicméně poznamenal fakt, že se jej neúčastnili ministři zahraničních věcí některých významných zemí: Venezuely, Ekvádoru, Bolívie, Argentiny a Brazílie.⁵

Podobně neprioritní byla latinskoamerická agenda i ve vztahu k roli MPO. Česká zahraniční politika zde víceméně v souladu s unijními strukturami uplatňovala snahu o liberalizaci, přičemž se v některých případech střetávala s konkrétními zájmy některých států EU v oblasti. Výrazněji se to projevilo v případě sporu o členství Venezuely ve zvláštním pobídkovém režimu pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných (GSP+). ČR prosazovala vyškrtnutí Venezuely, protože nesplnila podmínky, jmenovitě nedodržela vlastní závazek k ratifikaci Úmluvy OSN o boji proti korupci do 31. 12. 2008. Ač by v takovém případě mělo být vyloučení státu z režimu automatické, proti se postavily některé členské státy EU. Spor vyřešilo až 11. června rozhodnutí Evropské komise o vyškrtnutí Venezuely.⁶

Zkušenosti z českého předsednictví patrně značně ovlivnily i probíhající diskuse o uvažované koncepci české zahraniční politiky vůči Latinské Americe. Silnou latinskoamerickou dimenzi bude mít z hlediska české participace na EU pochopitelně i příští rok. V prvním pololetí totiž bude Radě EU předsedat Španělsko, které avizovalo výrazný akcent na vztahy s latinskoamerickými státy. ČR zde může zároveň využívat příležitosti pro další rozšiřování vztahů a zároveň spolu s dalšími zeměmi přispět k vyvažování výrazně nadproporčního španělského a širě jihoevropského vlivu na latinskoamerickou agendu EU.

Bilaterální vztahy

I bilaterální vztahy se státy Latinské Ameriky získaly českým předsednictvím nové impulzy a dynamiku.⁷ Předsednická role přispěla k navázání kontaktů a zviditelnění ČR.

V návaznosti na zasedání EU–RIO (toho se Kuba účastnila poprvé) došlo na konci září k setkání ministra zahraničních Kohouta s jeho kubánským protějškem během Valného shromáždění OSN, za jehož téma český ministr označil napravování vzájemných vztahů. Iniciativa k setkání vyšla od kubánské strany; způsob informování o ní svědčí o vůli současného vedení MZV přinejmenším upravit dosavadní postoje vůči Kubě. ČR podle ministra neslevila ze svého postoje v otázce lidských práv, nezdá se však, že by tento postoj byl vnímán jako překážka ve vzájemných vztazích. Zjevný byl posun akcentu k jiným tématům, jako třeba (dříve kubánskou stranou odmítaná) k rozvojové pomoci pro Kubu. Diskuse také znovu otevřela problém nesplacených dluhů Kuby vůči ČR (resp. ČSSR).⁸

Za příklad nepříliš politické resortní spolupráce lze označit kooperaci českého ministerstva životního prostředí s ministerstvem životního prostředí v Peru, které existuje pouhý jeden rok a logicky vykazuje poptávku po know-how. Z plánované cesty ministra Bursíka nicméně kvůli pádu vlády sešlo.⁹

Patnáctého října bylo zveřejněno rozhodnutí vlády (navržené ministrem zahraničních věcí) o uzavření šesti českých zastupitelských úřadů.¹⁰ Dva z nich byly v Latinské Americe, jmenovitě šlo o české velvyslanectví v Kolumbii a o konzulát v brazilském São Paulu. Vláda nekonzultovala s příslušným teritoriálním odborem MZV, parlamentem ani MPO či vývozci. Z politického hlediska bylo rozhodnutí o uzavření velvyslanectví v Kolumbii poněkud překvapivé (jako jeho nejpravděpodobnější důvod se jeví uplatnění principu reciprocity). Nejen že je Kolumbie hodnocena MZV opakovaně jako „významný“ a „tradiční partner“,¹¹ ale také představuje (slovy titulku *Týdne*) „(k)lín v latinskoamerické levicové internacionále“¹² a významného spojence USA v oblasti. Česká republika se o posílení vztahů v minulosti opakovaně snažila, v květnu 2008 navštívil Kolumbii předseda vlády Topolánek a setkal se s prezidentem Uribem.¹³ Kritizováno bylo ale především rozhodnutí uzavřít konzulát v São Paulu, a to představiteli českých vývozců během říjnového zasedání České rady pro obchod a investice.¹⁴ Rušením zastupitelských úřadů se zabýval také Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR. Poslanci protestovali především proti skutečnosti, že vláda s nimi rozhodnutí nekonzultovala, uzavírání zastupitelských úřadů pak kritizovali *en bloc*, bez akcentu specificky na dva zastupitelské úřady v Latinské Americe. Výsledkem ministrova vysvětlení a následné diskuse v Zahraničním výboru PSP ČR bylo přijetí čtyř (sic!) usnesení, v nichž mj. zazněl požadavek, aby ministr zahraničních věcí předložil poslancům zahraničního výboru koncepci českých zahraničních úřadů a aby jim průběžně předkládal informace o vytváření této koncepce a o prioritách české rozvojové spolupráce.¹⁵ Je zajímavé, že pouhý den po diskusi o rušení zastupitelských úřadů přijali poslanci Zahraničního výboru PSP ČR usnesení o vyslání čtyřčlenné parlamentní delegace (Hamáček, Jičínský – ČSSD, Konečná – KSČM, Bauer – ODS) do Kolumbie a Kostariky, tedy i do země, v níž sídlí rušený zastupitelský úřad. Cesta, která se připravovala již dříve, proběhla koncem listopadu.

Ve dnech 18.–27. listopadu se uskutečnila státní návštěva prezidenta republiky Václava Klause v Peru a v Brazílii. Prezident republiky se setkal se svým peruánským a brazilským protějškem. V Peru podepsali ministři vnitra obou zemí společnou deklaraci o boji proti obchodu s drogami, která se týkala zejména výměny informací mezi příslušnými institucemi obou států. Dále zde byly podepsány memorandum o spolupráci mezi agenturou Czechinvest a peruánskou agenturou ProInversión a plán spolupráce v oblastech kultury, vzdělávání, vědy a sportu na léta 2010–2012.¹⁶ V Brazílii bylo podepsáno Memorandum o spolupráci mezi CzechInvestem a brazilskou agenturou APEX.¹⁷

Klaus u příležitosti návštěvy ostře kritizoval uzavření konzulátu v São Paulu s poukazem na jeho ekonomický význam a pokles důležitosti zastupitelských úřadů v rámci EU.¹⁸ Patrně i v reakci na tuto kritiku se začalo rozhodnutí o uzavření konzulátu přehodnocovat.¹⁹ Svou cestu popularizoval prezident seriálem článků na stránkách de-

niku *Právo*. Cesty se účastnila podnikatelská delegace (26 představitelů Hospodářské komory ČR), ministr vnitra Pecina a náměstci z MZV a MPO.

Hospodářské a kulturní vztahy

Ekonomické vztahy představují hlavní zájem české zahraniční politiky v Latinské Americe. Tyto vztahy mohou v řadě případů navazovat na dobrou pověst československého exportu před listopadem 1989,²⁰ a to i v situaci, kdy půjde o zcela odlišné dovozy.²¹ Významným aktérem je tak logicky ministerstvo průmyslu a obchodu. To přijalo 15. dubna novou koncepci podpory exportu do prioritních zemí, která mj. zúžila jejich počet z 19 na 12. Z Latinské Ameriky to znamenalo vyškrtnutí Argentiny a Chile a ponechání dvou klíčových zemí regionu: Mexika a Brazílie. Pro každou zemi se mj. počítá s vytvořením meziresortního týmu a formulování strategie.²² U latinskoamerických zemí ovšem zatím není zcela jasná koordinace MZV a MPO a rovněž aktivity ve prospěch podpory vývozu zatím nepůsobí zcela přesvědčivě.

Vůči Brazílii měla ČR v roce 2009 takřka vyrovnanou obchodní bilanci: ČR sem vyvezla zboží za 5,178 mld. Kč a dovezla zboží za 5,143 mld. Kč. Ač proti minulému roku jde o změnu bilance z pasivní v aktivní, není to kvůli navýšení českého exportu (ten dokonce oproti loňskému roku nepatrně poklesl z 5,36 mld. Kč), ale kvůli poklesu brazilského importu (oba poklesy jsou snadno vysvětlitelné krizí). Brazílie je největším latinskoamerickým obchodním partnerem ČR, i tak tvoří český vývoz do země pouhých 0,2 % celkového českého vývozu a celkově je Brazílie v pořadí vzájemného obchodu až 39. místě z hlediska obratu.²³

Pro rozvoj českých ekonomických vztahů s Brazílií získala ČR poněkud kuriózní, leč podstatnou pobídku na sklonku roku 2008 – na summitu EU–Brazílie 22. prosince přiznala Brazílie ČR (spolu s Polskem, Maďarskem, Slovenskem, Slovinskem, Estonskem, Litvou a Lotyšskem) status tržní ekonomiky. Šlo o tečku za dlouhými jednáními, kdy Brazílie váhala s přiznáním statusu, který již dříve uznala např. Čína a Ukrajina, patrně proto, že pro ni takové zdráhání bylo politicky výhodné.²⁴

V současné době se bude Česká republika snažit zvýšit podíl své investice zejména reakcí na poptávku po urychlené modernizaci. Kromě účasti českých podnikatelů na dopravních stavbách se uvažuje i o jejich participaci na stavbě jaderných elektráren. Státní návštěva prezidenta Klause představovala podstatný pokus o prosazení českých podnikatelů, ale na hodnocení výsledků je brzy.

Spíše ve stínu aktivit vůči Brazílii zůstala další prioritní země, Mexiko. To je vysvětlitelné i nižším objemem vzájemného obchodu (vývoz za rok 2009 činil 3,619 mld. Kč, dovoz 3,611 mld. Kč)²⁵ a patrně též aktuálně menšími příležitostmi vzhledem k zásadně horšímu vývoji ekonomiky. Zde nejviditelnější akcí v rámci české politiky podpory exportu představovala Národní výstava ČR, která se konala v Mexico City mezi 30. zářím a 3. říjnem a které se zúčastnilo zhruba čtyřicet firem. Akci oproti očekávání neotevřel ministr, ale pouze jeho náměstek Milan Hovorka, doprovázený místopředsedou Senátu Parlamentu ČR Milanem Štěchem.²⁶

Z kulturních vztahů je třeba zmínit průběžné kontakty s českými krajany, zejména v Argentině, Brazílii a Uruguayi. Jako ilustraci potenciálu kulturní výměny můžeme

uvést, že v rámci vztahů navázaných během českého předsednictví byla do Prahy a posléze do Brna zapůjčena z Peru výstava *Zlato Inků – tisíc let prokletí*. Sklidila úspěch, její ukončení bylo několikrát odloženo.

Bezpečnost a lidská práva

V roce 2009 dochází spíše k utlumení tradičního tématu lidských práv, jen zdánlivě paradoxně v souvislosti s českým předsednictvím. ČR coby předsedající stát nemohla hájit svá stanoviska tak agilně jako dosud (její roli hlavního kritika Kuby převzalo Švédsko). Vzhledem k vývoji předsednictví, konkrétně k pádu vlády a jejímu vystřídání vládou úřednickou, došlo k dalšímu oslabení lidskoprávní agendy.²⁷ Změňující se důraz na lidská práva v české agendě vůči Latinské Americe korespondoval s politickou změnou v USA a s tamním pozvolným přehodnocováním politiky vůči Kubě. Tuto změnu česká diplomacie pocítuje jako výraznou proměnu kontextu svého vlastního lidskoprávního usilování, což je logické i vzhledem k tomu, že dosavadní aktivity ČR vůči Kubě byly prováděny ve výrazné kooperaci s USA.²⁸

Za českého předsednictví došlo k dříve avizovanému vyhodnocení politického dialogu EU s Kubou, které má probíhat každoročně od pozastavení tzv. červnových opatření z roku 2003, k němuž došlo roku 2008. Část pravice očekávala přitvrzení vůči Kubě s tím, že dialog nepřinesl očekávané výsledky, ale dialog byl prodloužen o rok. Česká diplomacie na toto řešení přistoupila, protože alternativa by byla z jejího hlediska ještě horší: rozpad jednotného unijního stanoviska a volný prostor pro ty státy EU, které usilují o bezpodmínečnou spolupráci s Kubou. V konsenzuálním stanovisku se udržel důraz na lidská práva a kritický postoj vůči Kubě, pro politický dialog s Kubou a jeho vyhodnocování existují jasné lhůty, což česká diplomacie vnímá jako svůj úspěch.²⁹ Zjevný je zde posun od počátku stejné dekády, od vazby na USA k evropeizaci české kubánské politiky. Ta se nicméně věnuje lidským právům na Kubě i praktickou podporou disidentů, z větší části prostřednictvím grantů nevládním organizacím.³⁰

Kromě sporu o unijní stanoviska musela česká zahraniční politika řešit ve vztahu ke Kubě zadržení dvou českých občanů na kubánském území. Ti byli obviněni z veřejného pohoršování a od 23. června na Kubě vězněni, nikoli pro homosexualitu, jak případ uváděla některá česká média, ale kvůli opileckému incidentu.³¹ Z Kuby byli oba čeští občané deportováni 25. a 29. listopadu.

Méně výrazné, byť přítomné byly lidskoprávní a bezpečnostní dimenze v postojích ČR vůči Chávezovu režimu ve Venezuele. Kromě české participace na kritických unijních stanoviscích zde bylo výrazné zejména to, že se pod vlivem českých příznivců venezuelské opozice (Jan Ruml aj.) a bez koordinace s MZV vyjádřil proti porušování lidských práv ministr pro lidská práva a menšiny Michael Kocáb. Ve stanovisku z 15. 4. 2009 vyzval mezinárodní společenství k odsouzení venezuelské situace na poli lidských práv, jmenovitě věznění a protiprávní uvalování vazby na opoziční aktivisty.³² Mezinárodní ohlas výzva nicméně nezaznamenala, krom pobouřené reakce venezuelského velvyslance; význam výzvy zůstal úměrný významu českého ministra pro menšiny a lidská práva.

Jakkoli je v debatách o české zahraniční politice vůči Latinské Americe vnímán bezpečnostní rozměr, jeho reálná přítomnost není příliš významná. Úvahy o eventu-

álních problémech s migrací z latinskoamerických zemí mají zatím spíše charakter domněnek.

Do konkrétnější roviny se dostává diskuse o bezpečnostní spolupráci a vzájemné výměně zkušeností u policejních a vojenských složek. Roku 2008 byl do Limy na žádost peruánské vlády vyslán odřad chemického praporu, ten zde inspiroval i k úvahám o budování integrovaného záchranného systému. Vyslání vyvolalo kontroverzi, neboť vláda to s odůvodněním, že vojáci nebyli ozbrojeni a jeli do Peru pouze v roli poradců, nekonzultovala s Parlamentem ČR (a patrně o vyslání ani kolektivně nerozhodla).³³ V roce 2009 pobýval v Mexiku policista z Národní protidrogové centrály, který zde v rámci společného programu EU, USA a Mexika *Mérida* přednášel o českých zkušenostech boje s drogami na policejní škole.³⁴ Vyslání policisty bylo vnímáno jako příspěvek k mexickému boji proti drogám a organizovanému zločinu (je hodno zmínky, byť očekávatelné, že ČR nijak neproblematizuje lidskoprávní souvislosti této aktivity a její zneužití k potlačování sociálních hnutí). Jedná se také o vojenskou spolupráci s Brazílií, která českým vojákům nabídla výcvik pro boj v džungli.³⁵

Ke spolupráci došlo rovněž s kostarickými úřady, které v září zadržely bývalého šéfa odboru českého ministerstva financí Karla Ponocného. Ten je v ČR trestně stíhán za zpronevěru splátke peruánského státního dluhu vůči Česku.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Jak už bylo uvedeno výše, hospodářské vztahy a jejich posílení tvoří z hlediska české zahraniční politiky v Latinské Americe základní zájem sledovaný českou diplomacií. Je proto logické, že hlavním aktérem české zahraniční politiky vůči Latinské Americe je kromě MZV rovněž MPO. O relativně nízkém významu, prisuzovaném Latinské Americe, svědčí úroveň, na níž se politika vůči ní vytváří: Odbor amerických států na MZV rozhodně není klíčovým aktérem české zahraniční politiky ve vztahu k USA, vůči kterým se politika tvoří na vyšších úrovních. Je jím však vůči Latinské Americe.³⁶ V období českého předsednictví koordinovalo ministerstvo zahraničních věcí svou činnost pochopitelně s vicepremiérem pro evropské záležitosti a s jeho podřízenými na Úřadu vlády ČR.

Na úrovni MPO se českou zahraniční politikou ve vztahu k Latinské Americe zabýval především odbor evropských záležitostí a odbor obchodu. MPO zároveň poskytuje v České radě pro obchod a investice fórum pro artikulaci zájmu soukromých vývozců. Ve sledovaném roce jsme byli svědky toho, že prozatímní nekonceptnost zahraniční politiky vůči Latinské Americe vyplnilo MPO sektorově určenými prioritami.

Na parlamentní úrovni představuje aktéra zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR – ve sledovaném roce vyjádřil nejen kritiku svého opomíjení, ale poukázal i na absenci koncepce české zahraniční politiky, ovšem rezolucemi formulovanými obecně k zahraniční politice, nikoli specificky k Latinské Americe. Představoval tedy spíše korektiv a negativní zpětnou vazbu než aktéra nastolujícího specifickou agendu. Prozatím se nezdá, že by byl český parlament schopen přímo ovlivnit zahraniční poli-

tiku tak, jak je vytvářena na exekutivní úrovni. I přesto je parlament v některých případech prostorem pro vyslovování kritické pozice a demonstrace zájmu o Latinskou Ameriku. Do této kategorie můžeme patrně zařadit i vznik parlamentní Skupiny ČR–Venezuela v říjnu 2009, v níž jsou zastoupeni poslanci ČSSD a KSČM a již vede poslanec Petr Sunkovský (ČSSD).

Ve sledovaném období sehrál vcelku podstatnou roli prezident Klaus – nejen jako reprezentant státu navenek, ale rovněž jako poučovatel občanů o významu regionu. Zdá se, že jeho návštěva výrazně přispěla k možnosti, že bude přehodnoceno rozhodnutí o zrušení konzulátu v São Paulu.

Pokud jde o prostor politiky a občanské společnosti, lze říci, že prostředí aktérů je relativně omezené. V důsledku toho pochopitelně roste relativní váha každého jednotlivého aktéra.³⁷ Aktéři české zahraniční politiky v prostoru mimo státní instituce se různí především v otázkách, týkajících se lidských práv a podpory demokracie a potažmo v postoji vůči levicovým režimům v Latinské Americe.

První skupinu představují některé nevládní organizace, především Člověk v tísni a Respekt Institut. Při druhé jmenované organizaci vznikl v roce 2008 ambiciózní projekt mezinárodně ukotveného analyticko-lobbistického pracoviště – Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. Oproti předchozím aktivitám Člověka v tísni, jejichž těžiště navzdory politickému přesahu spočívalo v podpoře lidských práv a v podpoře transformace k demokracii, zde jde o političtější uchopení tématu, které rovněž pojímá Latinskou Ameriku jako prioritu (pro Člověka v tísni byla prioritou pouze jedna latinskoamerická země, Kuba). Aktivity tohoto proudu občanské společnosti získaly během českého předsednictví významné představitele v bývalém prezidentovi Václavu Havlovi a v bývalém ministru zahraničních věcí Cyrilu Svobodovi (od května rovněž předsedovi KDU–ČSL), v Centru analytických studií pro Latinskou Ameriku působí bývalý ministr vnitra a politik Unie svobody Jan Ruml. Tito politici spojují současnou politiku vůči Latinské Americe se svou vlastní politickou zkušeností, ať už disidentskou či ministerskou. Je ovšem třeba říci, že zápas o smysl této minulosti vede většina tohoto proudu na jiných kolbištích, než je politika vůči Latinské Americe (zejména to byl spor o americký radar na českém území).

Druhou skupinu představuje část levice, pociťující sympatii nebo přinejmenším empatii vůči levicovým režimům v Latinské Americe. Tyto tendence se projevují zejména v orbitu KSČM, v němž působí mimo jiné Společnost česko-kubánského přátelství, stavějící na zkušenostech spolupráce mezi Československem a Kubou před rokem 1989 a často na osobních vzpomínkách na pobyt na „ostrově svobody“. V Česku působí i praktičtější orientovaná Společnost česko-venezuelského přátelství, podporující zvýšení obchodní výměny s Venezuelou.

LATINSKOAMERICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Klíčovou politickou otázkou pro český veřejný a mediální prostor byl i nadále vztah vůči Kubě a nově i vůči Venezuele a (v mnohem menší míře) vůči dalším státům La-

tinské Ameriky s levicovými vládami. Pokud jde o Kubu, výrazně se zde v úsilí udržet kontinuitu silné lidskoprávní kritiky zaznívající z Prahy angažovali někteří bývalí pravicoví politici, zejména bývalý prezident V. Havel a bývalý ministr zahraničních věcí C. Svoboda. Oba dva hned v první den českého předsednictví (1. ledna) zaslali prostřednictvím české ambasády osobní poselství kubánskému disidentovi Oswaldu Payá Sardiñasovi, které je možné číst i jako politickou deklaraci, nadřazující sledování lidských práv politickým a ekonomickým ohledům vůči vlastnímu zájmu či EU: „*Zkušenost naší země, která ve 20. století zažila padesát let nesvobody, nás nutí upozorňovat na porušování lidských práv a svobod bez ohledu na zájmy hospodářské či hloubku vazeb mezi jednotlivými členy EU. Neexistuje hospodářský zájem tak silný, aby měl přednost před solidaritou s trpícími či nespravedlivě stíhanými,*“ napsal v poselství Václav Havel.³⁸

Na konci června navštívil Kubu Cyril Svoboda. Jeho návštěva, připravovaná ve spolupráci s nevládní organizací Člověk v tísni, vzbudila velký mediální ohlas. Svoboda navštěvoval disidenty a distribuoval mezi ně léky. Zároveň se pokusil intervenovat svým doporučením do vnitřní struktury kubánského disentu – na půdě českého velvyslanectví v Havaně kubánským disidentům doporučil, aby se sjednotili pod vedením „jednoho vůdce“ – Oswalda Payá Sardiñase.³⁹

V bilanci českého předsednictví Svoboda uvedl, že „*jsme... hodili přes palubu bojovníky za lidská práva na Kubě*“.⁴⁰ Kritizoval patrně ne zcela realisticky české předsednictví za to, že nedokázalo rozdělit mezi politiky role tak, aby někteří reprezentovali předsedání Radě EU a jiní (i vůči nim) českou pozici. Úpadek české lidskoprávní pozice srovnával také se svou érou, kdy podle něho představoval jasný lidskoprávní postoj silnou mezinárodní devízu ČR.

Ke Kubě se dále vyjadřovala lidskoprávní organizace Člověk v tísni, ale na rozdíl od minulých let zdaleka ne tak výrazně. Významnou veřejnou akcí byl protestní happening k šestému výročí zatýkání disidentů 18. března. Venezuele se věnoval Respekt Institut a při něm působící Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. Tato organizace se pokusila ovlivnit i české předsednictví – uspořádáním workshopu „Priority ČR vůči Latinské Americe po dobu předsednictví EU“ v budově MZV 13. 10. 2008. Závěrem byla nicméně doporučení, která se v české zahraniční politice příliš neprojevila, patrně mj. i pro svou ne vždy zcela realistickou povahu (patřil mezi ně požadavek, aby se Latinská Amerika stala prioritou české zahraniční politiky). Důraz byl kladen na nalezení jednotné pozice celé EU, jež by podpořila demokracii, soukromé podnikání, lidská práva a západní hodnoty v regionu proti tomu, co dokument označil jako levicově nacionalistické režimy, a která by byla účinnou protiváhou čínskému „*neokoloniálnímu přístupu*“ a ruské „*expanzi*“ a rovněž „*snahy zemí nepřátelských k euroatlantické civilizaci o proniknutí do regionu*“.⁴¹ Jan Ruml v zimě 2009 rovněž navštívil Venezuelu, spolupracoval s místní opozicí a natočil o této své cestě dokument, který publikoval týdeník *Respekt*.

Většina českých médií (nejvýrazněji *Mf DNES*, *Lidové noviny*, *Respekt*, *Reflex*) odrážela při různých příležitostech (výročí revoluce) podobné lidskoprávní rámování kubánské problematiky. Podobně publikují kriticky orientované příspěvky o Chávezově Venezuele, zaměřené zejména na porušování lidských práv a úspěšné snahy

o změnu ústavního systému země. Symetricky opačnou pozici vůči této lidskoprávní kritice a podpoře demokratické opozice na Kubě zaujala KSČM, která se rovněž snažila vystupovat jako prostředník a pomocník kubánské vlády a domácí politická síla, jež se v době českého předsednictví EU snažila přispět k vylepšení česko-kubánských vztahů. Předseda KSČM Vojtěch Filip 26. února demonstrativně přijal kubánskou chargé d'affaires Bárbaru Elenu Montalvo Álvarez a vyjádřil vůli kubánské straně pomáhat.⁴² Ve stranickém deníku *Haló noviny* se často objevovaly články popularizující Kubu a zpřístupňující českému čtenáři kubánský pohled na některé otázky mezinárodní politiky. Latinskoamerické problematice se z převážně levicového úhlu pohledu věnoval rovněž internetový deník *Britské listy*, který se hodně zabýval zejména Venezuelou. Zde byla také publikována výzva k tomu, aby ČR v rámci českého předsednictví Radě EU přispěla k ukončení amerického embarga vůči Kubě.⁴³

Mimo oba tábory této diskuse se tématu lidských práv v Latinské Americe dotkla malá, narychlo svolaná demonstrace na podporu indiánského povstání v Peru před peruánskou ambasádou 19. června. Uspořádal ji lidskoprávní aktivista Stanislav Penc, který uvedl, že kvůli této akci přesunulo peruánské velvyslanectví recepce za účasti českých politiků. Tato akce poukazuje k dalšímu možnému aktérovi v diskusích týkajících se Latinské Ameriky. Je jím relativně slabá alternativní scéna a radikální levice, projevující sympatie vůči latinskoamerickým sociálním hnutím a indiánským iniciativám a někdy rovněž i levicovým režimům.

Nepříliš výrazně zněl v uplynulém roce hlas odborné komunity, ač v ČR existuje relativně silné odborné pokrytí Latinské Ameriky (zejména ve srovnání s Afrikou). V ČR působí dvě iberoamerikanistická vysokoškolská pracoviště (na Univerzitě Karlově v Praze a na Univerzitě Hradec Králové), dále se iberoamerickým tématům výrazně věnují některé katedry politologie (na Univerzitě Hradec Králové, na Univerzitě Palackého v Olomouci, na VŠE a FF UK v Praze). Konalo se několik odborných konferencí. Někteří příslušníci odborné komunity vyjadřovali názor, že Latinská Amerika představuje prozatím promarněnou šanci ČR vzhledem k možnostem exportu, které se zde nabízejí.⁴⁴

ZÁVĚR

Pro další vývoj vztahů s Latinskou Amerikou bude patrně v dalším roce klíčová diskuse o koncepci české zahraniční politiky vůči Latinské Americe (a pochopitelně o jejím praktickém naplňování). Jednou z významných otázek, které si bude muset zahraniční politika zodpovědět, bude otázka prioritních partnerů – zda půjde typově o velké či menší země,⁴⁵ zda a do jaké míry bude přihlédnuto k politickým podmínkám v jednotlivých státech. Otázkou bude také rámec této politiky – jak velkou míru kooperace v rámci EU zvolí, zda bude intenzivněji spolupracovat se zeměmi Visegrádu (v souvislosti s rušením zastupitelských úřadů se objevily úvahy o společném zastupování v některých zemích) a také, zda bude česká zahraniční politika i v nastalé situaci citelného oslabení vlivu USA v Latinské Americe kooperovat s USA v některém případě podobně výrazně jako na počátku dekády ve věci Kuby.

Otázkou rovněž bude míra veřejné diskuse nad touto koncepcí. Připomeňme si, že současné rušení zastupitelských úřadů kritizoval i Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny PČR a prezident republiky a že na pravici i na levici politického spektra existují sice relativně malé, ale na druhé straně v určitých politických prostředích vlivné a intenzivně ideologicky zainteresované skupiny, věnující se Latinské Americe. Jako nejlogičtější potenciální vyzyvatel přístupu, jaký se vůči Latinské Americe projevil během úřednické vlády, se může jevit ta část pravice, která usiluje o evropské angažmá v silnějším tlaku na dodržování lidských práv a prosazení demokracie (kterému rozumějí především jako potlačení současné levicové vlny v Latinské Americe). Příznivý volební výsledek pravice by sice mohl zvrátit některé prvky současného působení ministra Kohouta (vylepšení vztahů s Kubou, důraz na ekonomiku a spolupráci), ale vzhledem k primární zahraničněpolitické orientaci české pravice na jiné oblasti (východní partnerství, Blízký východ) ani pak patrně nelze očekávat přílišné posílení české latinskoamerické agendy ve směru, jaký očekává např. Respekt Institut. K takovému posílení, které by i tak bylo vzhledem k českým kapacitám patrně převážně rétorické, by mohla spíše přispět zásadnější změna na mezinárodním poli (výrazný posun v latinskoamerické politice USA či EU nebo prudká eskalace situace v Latinské Americe samé).

Poznámky

- ¹ Za poskytnutí rozhovoru děkuji Kateřině Fialkové, ředitelce Odboru amerických států, MZV ČR, její zástupkyni Veronice Bajgarové a Gabriele Dlouhé, ředitelce Odboru lidských práv a transformační spolupráce, MZV ČR, za konzultaci informantovi z MPO ČR. Za připomínky k textu děkuji Jaroslavu Fialovi a Vendule Prokūpkové.
- ² Pro příklad Chile viz např. *IV EU–Chile Association Council, Praha, 14. 5. 2009. Joint Communiqué*. On-line: (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107743.pdf, cit. 10. 1. 2010).
- ³ *Joint Press Communiqué on the launch of the EU–LAC Structured Dialogue on Migration*. On-line: (www.eu2009.cz/en/news-and-documents/press-releases/joint-press-communicue-on-the-launch-of-the-eu--lac-structured-dialogue-on-migration-26644, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴ Viz *Declaration by the Presidency, on behalf of the European Union, on Honduras*. Brussels, 29. 6. 2009. On-line: (www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/108808.pdf). Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ⁵ Zasedání ministrů zahraničí EU v Praze. Zprávy ČT, 13. 5. 2009.
- ⁶ MPO: Publikováno rozhodnutí Komise o vyřazení Venezuely ze seznamu příjemců GSP+. On-line: (www.mpo.cz/dokument61544.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁷ Rozhovor s Veronikou Bajgarovou, zástupkyní ředitelky OAS MZV ČR.
- ⁸ J. Kohout jednal o postupném napravování vztahů s Kubou. Zprávy Radia Praha, 23. září, 2009. Kuba je největším zahraničním dlužníkem ČR, její nesplácený dluh činil k 31. 12. 2008 6,3 mld. Kč, nepočítaje v to další pohledávky, které pocházejí ze zbrojních exportů a podléhají proto utajení. Viz *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR – rok 2008*. On-line: (www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_agendaCKA_zahr_pohled_46967.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁹ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.

- ¹⁰ *Usnesení vlády ČR č. 1296 ze dne 15. října 2009 o zrušení některých zastupitelských úřadů ČR v zahraničí*. On-line: ([kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/EF7FB88510626A94C125764F003BEFC9/\\$FILE/1296%20uv091015.1296.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/EF7FB88510626A94C125764F003BEFC9/$FILE/1296%20uv091015.1296.pdf), cit. 10. 1. 2010).
- ¹¹ *Viz ročenky Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2006*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007, s. 280; *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2007*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 303; *Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2008*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009, s. 293.
- ¹² *Klín v latinskoamerické levicové internacionále*. Týden 31/2009, s. 45.
- ¹³ *Ročenka Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2006*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007, s. 292.
- ¹⁴ *Vývozci kritizují vládu za zrušení konzulátů v Sydney a São Paulu*. Zprávy Radia Praha, 26. 10. 2009, srv. MPO: 13. zasedání České rady pro obchod a investice. On-line: (www.mpo.cz/dokument65574.html, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁵ Jde se o usnesení Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny PČR č. 225–228 z 22. 10. 2009, zde zejména o usnesení 227 a 228. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58645 a www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=58646, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁶ *Visita de estado del presidente de la Republica Checa en Peru*. On-line: (www.peru-embajada.cz/node/333, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁷ *APEX / CzechInvest – Memorandum o porozumění*. On-line: (www.mzv.cz/brasilia/cz/obchodni_a_ekonomicke_informace/apex_czechinvest_memorandum_o_porozumeni.html, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁸ *Zápisky z Latinské Ameriky*, č. 9. On-line: (klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=aeMqi7uiR9tk, cit. 10. 1. 2010).
- ¹⁹ *Pozastavení postupného utlumování konzulární činnosti*, MZV ČR. On-line: (www.mzv.cz/saopaulo/cz/rozdeleni_pusobnosti/oznameni_o_rozhodnuti_uzavrit_generalni.html, cit. 10. 1. 2010).
- ²⁰ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ²¹ *Perspektivní obory pro vývoz do Brazílie*, MPO ČR. On-line: (bussinessinfo.cz/cz/clanek/brazilie/perspektivni-obory-pro-vyvoz-do-brazilie/1000631/53576, cit. 10. 1. 2010).
- ²² *Nová koncepce vývozu do prioritních zemí*, MPO ČR. On-line: (www.mpo.cz/dokument58287.html).
- ²³ *Zahraniční obchod ČR v lednu až prosinci 2009*, Český statistický úřad Praha 2010. On-line: ([www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/C40048403D/\\$File/w-60010912.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/C40048403D/$File/w-60010912.pdf), cit. 10. 1. 2010).
- ²⁴ Kvaček, Petr: *Brazílie přiznala statut tržní ekonomiky novým členům EU*. On-line: (www.mpo.cz/dokument54525.html).
- ²⁵ *Viz Zahraniční obchod ČR v lednu až prosinci 2009*, Český statistický úřad, Praha 2010. On-line: op. cit.
- ²⁶ Bartovský, Tomáš: *Český průmysl se představuje v Mexiku*. On-line: (www.mpo.cz/dokument64934.html).
- ²⁷ Srv. Bílková, Veronika: *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*, text v této knize.
- ²⁸ Srv. Pšross, Tomáš: *Problematika lidských práv v české zahraniční politice*. In: Pick, Otto–Vladimír Handl (eds.): *Zahraniční politika ČR 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 211–226.
- ²⁹ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ³⁰ Informace Gabriely Dlouhé, ředitelky OLPTS MZV ČR.
- ³¹ *ČTK: Kuba vězní dva Čechy, prý za homosexualitu*. Lidové noviny 15. 10. 2009; *Zatčený Čech z Kuby: kolega napadl policistu*. Právo, 16. 10. 2009; *Kuba už čtvrtý měsíc vězní dva Čechy, zatkla je prý za pobuřování*. iDnes, 14. 10. 2009; Synáčková, Jaroslava: *Vzpomínky na Kubu I: mladý Čech ličí zážitky z vězení*. On-line: (www.tyden.cz/rubriky/domaci/vzpominky-na-kubu-i-mlady-cech-lici-zazitky-z-vezeni_151732.html, cit. 10. 1. 2010).
- ³² Kocáb, Michael: *Stanovisko ministra k porušování lidských práv ve Venezuele*.
- ³³ Danda, Oldřich: *Armáda tajně vyslala chemiky do Peru*. Právo 17. 5. 2008.
- ³⁴ Sdělení mluvčí Policejního prezidia Dagmar Bednaršíkové, 12. 1. 2010.
- ³⁵ Sdělení Vladimíra Lukovského, Tisková a informační služba Ministerstva obrany ČR, 13. 1. 2010.

- ³⁶ Rozhovor s Kateřinou Fialkovou, ředitelkou OAS MZV ČR.
- ³⁷ Tamtéž.
- ³⁸ Zprávy Radia Praha, 3. 1. 2009.
- ³⁹ Zavadil, Petr: *Evropa se bojí Kuby. Proč?* Lidové noviny, 17. 7. 2009.
- ⁴⁰ *Názory a argumenty*. Český rozhlas 6, 6. 9. 2009.
- ⁴¹ *Analýza workshopu „Priority České republiky vůči Latinské Americe po dobu předsednictví EU“*. Centrum analytických studií pro Latinskou Ameriku. On-line: (respektinstitut.cz/wp-content/uploads/prilohy/Analiza_LA-EU.pdf, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴² Jel: *EU mění postoj ke Kubě*. Haló noviny, 27. 2. 2009.
- ⁴³ *Musí studená válka pokračovat i dnes?* Britské listy. On-line: (www.blisty.cz/2009/3/16/art45877.html, cit. 10. 1. 2010).
- ⁴⁴ Přednáška doc. Jana Klímy o Brazílii na pozvání Střediska iberoamerických studií FF UK, leden 2009.
- ⁴⁵ Z toho, které státy stanovilo MPO jako prioritní, se zdá, že ministerstvo a potažmo podnikatelská sféra nebo přinejmenším její část preferují dva největší státy; naopak MZV by mohlo mít sklon preferovat státy střední rozlohy, které by pro ČR představovaly symetričtějšího partnera.